

INFORMAČNÉ SPRÁVANIE A INFORMAČNÁ GRAMOTNOSŤ MLADEJ GENERÁCIE V ČASE PANDÉMIE COVID-19 (VÝSLEDKY VÝSKUMU)

DOC. PHDR. PAVOL RANKOV, PHD.

The research based on the textual analysis has shown a significant increase in the use of digital media and social networks by Slovak students during the COVID-19 pandemic. Respondents noted that online teaching-learning and communication are insufficient but more exhausting than the full-time studying in the form of face-to-face lectures and seminars. The information behaviour of young people has been changed by their growing interest in the latest news. The use of video chatting applications has increased significantly. In some cases, young people have been combining the video call platforms with playing games or watching movies. Respondents experienced the rapid growth of disinformation and thus have become more cautious about the social media content.

Keywords: COVID-19 pandemic; information behaviour; information literacy; students; social media; misinformation; disinformation

 pavel.rankov@uniba.sk

 Univerzita Komenského
v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra knižničnej
a informačnej vedy

 <https://fphil.uniba.sk/>

V našom predchádzajúcom príspevku v tomto čísle časopisu Knižnica sme sa pokúsili zhrnúť výsledky viacerých zahraničných výskumov, ktoré sa zameriavali na informačné správanie najrôznejších skupín obyvateľstva v čase pandémie koronavírusu. Informačné správanie chápeme ako „*integrovanú ľudskú aktivitu pri spracovaní, vyhľadávaní a využívaní informácií vyplývajúcu z adaptácií človeka a informačného prostredia*“ (Steinerová, 2020, s. 142). S cieľom porovnať správanie jedincov v zahraničí s dianím na Slovensku sme zrealizovali kvalitatívnu výskumnú sondu, ktorej cieľom bolo zistiť, ako mladí ľudia po uplynutí určitého časového intervalu (6 mesiacov) hodnotia svoje informačné správanie na jar 2020 v období prvej vlny pandémie a karantény.

METODIKA VÝSKUMU

Využili sme metódu písomnej retrospektívnej eseje, ktorú respondenti písali ako jeden súvislý text v októbri 2020, teda s optimálnym polročným odstupom, pretože spomienky sú ešte čerstvé na opis, ale už je možný hodnotiaci odstup. Táto autobiograficko-reflexívna technika založená na voľnom toku myšlienok a zaznamenávaní vynárajúcich sa spomienok umožňuje respondentom vysokú mieru individualizmu, subjektivismu a voľnosti pri tvorení esejí.

Svojou esejou respondenti odpovedali na hlavnú otázku výskumu: *Ako sa zmenila úloha sociálnych sietí a všeobecne internetu v mojom živote počas prvej vlny pandémie na jar 2020 (obdobie prísnej karantény).*

Respondenti dostali k hlavnej otázke výskumu aj pomocné okruhy (škola, práca, záujmy, vzťahy) a návrhy na porovnanie (využívanie technológií pred karanténou, počas nej a po karanténe). Pomocné okruhy boli analógiou dopĺňujúcich otázok pri interview.

Výskumnú vzorku tvorilo 55 študentov vo veku 19 až 26 rokov (36 žien a 19 mužov) z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Prevalu mali odbory informačné štúdiá a marketingová komunikácia, ale zastúpené boli aj odbory muzeológia, kulturológia, psychológia a prekladateľstvo. Zistenia sme konfrontovali s kvázi kontrolnou skupinou, ktorú tvorili zahraniční (traja) študenti bakalárskeho štúdia, resp.

študenti vo vyššom „nekompatibilnom“ veku (dvaja). Ich eseje však v princípe potvrdili to, čo sme zistili analýzou esejí slovenských respondentov.

Spracovanie získaných dát z esejí prebehlo prostredníctvom textovej (diskurznej) analýzy. Zo získaných dát sme skúmali konštrukciu a rekonštrukciu reality (rozpomínania a hodnotenia respondentov). Naším cieľom bolo odhaliť, ako prežité obdobie (sociálnu realitu) hodnotia respondenti (ako aktéri tejto reality). Skúmali sme zhody, podobnosti a odlišnosti vo vyexcerpovaných textoch, pritom sme si museli uvedomiť, že ich výpovede sú „*determinované sociálnymi, kultúrnymi a politickými súradnicami*“ (Cingerová, Motyková, 2017, s. 139), v rámci ktorých sa respondenti nachádzajú, ale aj okolnosťami vzniku textu (študent-respondent píše text s vedomím, že ho odovzdá pedagógovi-výskumníkovi). Až porovnaním všetkých získaných textov sa ukázalo, čo všetko daný diskurz reprezentuje (Schneiderová, 2015, s. 13).

Naša interpretácia zistení vychádza priamo z textov respondentov, preto uvádzame obširnejšie citáty. Uvádzané výroky respondentov spravidla reprezentujú celú skupinu podobných názorov. Pokiaľ ide o výnimočný postoj, vždy na to upozorňujeme. V citáciách sú ponechané štylistické či gramatické chyby, ale tromi bodkami upozorňujeme, že text skraccujeme alebo z neho vyberáme časť. Keďže niektoré z citácií majú charakter privátnych a intímnych „vyznaní“, respondentov identifikujeme ich pohlavím a vekom (zápis má formát skratky m alebo ž plus číslo označujúce vek).

ZÁUJEM O AKTUÁLNE INFORMÁCIE

► Generácia našich respondentov sa v dôsledku pandémie a karantény dostala do úplne novej komunikačnej situácie vo viacerých sférach. Zrazu sa začala masovo a intenzívne zaujímať o aktuálne diaľne vo svete (nielen o šport a život celebrit). Z hľadiska kontaktu s médiami novinkou bolo napríklad sledovanie televízneho spravodajstva, a to dokonca spoločne s rodičmi. Iní respondenti začali internet a sociálne médiá (svoje obvyklé komunikačné kanály) využívať z nového dôvodu, a to na získavanie aktuálnych informácií:

Každý deň som sledovala aktuality.sk či denník SME a spolu s rodinou čakala na nové správy od hygienikov alebo vlády. Predtým som vôbec nepozerala

správy, ale teraz som situáciu deň čo deň aktívne sledovala (ž 21).

Televízia bola v pozadí stále zapnutá a pripadalo mi, že sa naša domácnosť zmenila na prostredie natáčania nejakého spravodajského bloku (ž 22).

Od začiatku pandémie sa zvýšil môj záujem o svetové správy (ž 19).

... som začala zadávať do vyhľadávania Google stránky, ktoré som pred vypuknutím pandémie vôbec nepoužívala a začala som pátrať po informáciách, ktoré by ma za bežných okolností nezaujímali (ž 19).

... som bol nútený ako prioritné sledovať na sociálnych sieťach profily ministerstva zdravotníctva SR a úradu verejného zdravotníctva (m 22).

Bol som hladný po štatistikách, potreboval som byť v obraze a sledoval som dianie vo svete na internete (m 20).

V rámci potreby dostať sa k relevantným informáciám som sa rozhodla opäť si predplatiť prístup ku Denníku N (ž 21).

Zmenil sa skorej typ navštevovaných stránok, ako množstvo času. Okrem tradičných sociálnych sietí som začala každodenne navštevovať spravodajské stránky (ž 24).

Začala som sledovať omnoho viac dianie okolo seba a čítať internetové noviny (ž 19).

► Vo vyjadreniach respondentov sa objavili aj zaujímavé postrehy o tom, ako sa v dôsledku pandémie zmenili samotné sociálne médiá a ich obsah. Predbežne tieto postrehy považujeme za kvázihypotézy, ktoré si vyžadujú kvantitatívnu analýzu obsahov sociálnych sietí:

Ludia mali na instagrame svoj vysnívaný život, ale teraz sa z instagramu stala realita [...] Namiesto starých príspevkov pribúdali príspevky typu: Americkí vedci sú na stope účinnej vakcíne (ž 19).

Fenomén, ktorý sme si mohli na sociálnych sieťach všimnúť bol nárast tvorivého obsahu – fotografie kulinárskych špecialít (prevažne domácich bochníkov chleba), malby, videá s vlastnou hudobnou tvorbou, videá s tutoriálmi krúžku šikovných rúk, básne, poviedky [...] bolo za tým, že extrovertom sa zrazu nedostávalo toľko pozornosti, na akú boli zvyknutí (m 24).

Počas pandémie prebrali sociálne siete úlohu skôr informačnú ako socializačnú (m 21).

► Z analyzovaného materiálu uvádzame aj jedinečné tvorivé využitie online komunikácie jedného z respondentov:

... s kapelou sme aj začali online skladať hudbu, vymieňali si nápady a nakoniec sme nahrali a cez

aplikáciu ZOOM dokončili skladbu, ktorá je o období pandémie (m 21).

ZÁVISLOSŤ, DEPRESIA A EXTENZÍVNE VYUŽÍVANIE INTERNETU

► Počas karantény sa do online priestoru presunulo viacero sociálnych subsystemov (vzdelávanie, práca, zábava), preto je celkom pochopiteľné, že aj respondenti museli tráviť viac času na sociálnych sieťach. Zväčša si tento fakt uvedomovali aj respondenti, čoho dôkazom sú aj zaznamenané výpovede:

... prvou zmenou, ktorá sa v mojom „covid“ živote udiala bola, že som bola nútená využívať počítač každodenne a viac-menej neustále (ž 19).

Doobeda pozerám seriál na pc, na Netflixe. Popritom scrollujem facebook a instagram na telefóne. Pozerám si internú štatistiku sociálnych sietí pre moju osobu - som pohoršená... Keď nie som na pc, pozerám do telefónu (ž 22).

Prvé dni doma v období najväčšieho strachu som trávila na internete a sociálnych sieťach nespočetné množstvo hodín, ktoré sa aj hanbím priznať (ž 21).

Na sieti Instagram som doslova visela (ž 19).

V porovnaní s obdobím pred pandemiou som počas karantény sociálne siete používala násobne častejšie (ž 22).

V Zlíne na Erasme jediným spojením s domovom bol telefón a sociálne siete. Prvé týždne boli hrôzostrašné [...] Merač času pred obrazovkou narastal. Priemerný čas dosahoval deväť hodín denne (ž 22).

Pred prvou vlnou pandémie som na sociálnych sieťach a internete strávila podľa môjho smartfónu okolo 6 hodín denne. V čase pandémie sa to zvýšilo na 9-10 hodín denne (ž 21).

V období marca/apríla mi štatistika stráveného času na telefóne stúpila z 5-6 hodín na rekordných 9-11 hodín (ž 22).

Môj denný priemer stráveného času na mobile sa začal zvyšovať. Z priemerných troch hodín na osem (ž 21).

Aj keď časovo to (pred pandemiou) vychádzalo na niekoľko hodín denne, predsa len som po príchode pandémie objem hodín ešte navýšil [...] Niektoré dni som sa prichytil ako trávim pri počítači 10 hodín (m 24).

► Desať hodín denne s digitálnymi zariadeniami je už samo osebe indikátorom závislosti. Ale na svoju

závislosť na niektorom type digitálnej komunikácie poukazovali aj respondenti. Treba však podotknúť, že nárast online času a súvisiaca závislosť nie sú len dôsledkom karantény. V novom miléniu sa celá kultúra voľného času orientuje na digitálne prežívanie, takže mnohí mladí ľudia si už ani nevedia predstaviť, že voľný čas je možné využívať inak:

... som si dal záväzok, že prestanem byť na počítači a skúsím si nájsť iné aktivity na doma [...] Neskôr som pochopil, že bez počítača nevydržím tak som začal pozerat' seriály, hrať hry, a tráviť znova toľko času, čo ma začalo mrziť, ale nevedel som si nájsť inú aktivitu (m 19).

Môj život pred pandemiou na sociálnych sieťach nebol tak závislý ako je od jari a pokračuje až dodnes (ž 21).

... namiesto nevinnej zábavy ma online hry pohltili tak, že som zanedbával školské, ale aj pracovné záležitosti [...] Popri tom, ako som sledoval školskú prednášku online som na vedľajšom monitore pracoval na pracovnom zadaní. Z čoho následne vyšlo to, že som ani v jednej veci nebol poriadne (m 26).

► Počas karantény vznikla z hľadiska informačného správania (mladých) ľudí zaujímavá kombinácia spôsobov využívania internetu. Na jednej strane ju tvorili vhodné podmienky na nadmerné využívanie internetu (najmä sociálnych sietí) a na druhej strane to bol prísun veľkého množstva nepríjemných, hoci pravdivých informácií. Informačné preťaženie je definované ako situácia, keď je človek „vystavený množstvu informácií, ktoré je väčšie ako jeho schopnosť spracovať informácie“ (Roetzel, 2019, s. 480). To pôsobilo na viacerých respondentov skľučujúco a mohlo viesť k depresiám:

Z každého Facebook profilu spravodajského webu sa na mňa valili správy o počte nakazených a sústavné tlačové besedy premiéra na mňa pôsobili skutočne deprimujúco (ž 22).

Pravidelne som si pokladala otázku - prečo ja trpím úzkosťou zo strachu, a iní dokážu doma prekvitať - cvičia jógu, zdravo sa stravujú, učia sa jazyky, absolvujú on-line kurzy [...] keď neprichádzajú iné stimuly, je náročné zostať nepohltenu a triežvo si uvedomovať, že Instagram nie je skutočný život, a ja nie som dievča na "Storke" (ž 22).

... tretinu jarnej karantény som strávila v pyžame s jedlom v ruke a sledovaním aktívnejších ľudí na instagrame [...] Zo začiatku ma to motivovalo, no postupom času som začala byť deprimovaná, ako sú všetci aktívni, cvičia jogu, chudnú, robia si online kurzy, učia

sa hrať na hudobné nástroje, kreslia, tvoria, čítajú, pracujú na sebe (ž 21).

Bezcieľné surfovanie, sledovanie zabávačov a vtípných videí viedlo k postupnej skleslosti z neproduktívnosti (m 20).

► Nadmerné sedenie pred obrazovkou sa prejavilo psychickými, ale aj fyzickými problémami:

... som prvú vlnu presedel za počítačom. Podpísalo sa to aj na mojom zdraví [...] a som aj pribral (m 21).

Väčšinu času som sa pozerala na obrazovku notebooku alebo mobilu, a to sa začala prejavovať častými bolesťami hlavy a zlým spánkom (ž 22).

... asi po dvoch mesiacoch som sa pristihla, ako nedokážem pustiť telefón z ruky. To isté som robila aj na počítači [...] prinieslo to aj negatívne dopady, a to neustála únava očí, bolesti hlavy ale najmä chrčtice (ž 22).

Denne som pred obrazovkou počítača strávila aj 8 hodín [...] Začalo sa to odrážať na mojom zdravotnom stave – problémy s chrčticou a časté bolesti hlavy a očí (ž 21).

ZMENY VO VYUŽÍVANÍ TECHNOLÓGIÍ

► Okrem kvantitatívneho nárastu využívania digitálnych technológií došlo aj k zmenám v štruktúre a spôsoboch ich využívania. Veľký nárast zaznamenali najmä softvérové aplikácie na uskutočnenie videohovorov:

... „call“, slovíčko, ktoré sa znenazdajky objavilo v mojom slovníku niekedy po marci 2020 (m 26).

Jedinú technológiu, ktorú som mimo pandémie nepoužívala, ale počas karantény začala, sú videochaty [...] začala byť dôležitá aj možnosť vizuálnej komunikácie (ž 24).

... a tak sme vo veľkom začali využívať hovory a video hovory. Tieto služby som pred pandemiou využívala zriedka (ž 19).

Namiesto kávy v meste sme si každý urobili kávu doma a vypili si ju spolu cez video hovor (ž 21).

... sme nemali otvorené bary a chceli sme byť zodpovední, znamenalo to, že sme mali video hovory trvajúce aj niekoľko hodín (ž 22).

... som nemohol navštevovať priateľov v Brne, začali sme spolu komunikovať cez skupinové videohovory, čo sme pred prepuknutím pandémie nezvykli. Po znovu-otvorení hraníc sme od tejto formy upustili (m 22).

Večery s rodinou striedali noci trávené videohovormi s priateľom (ž 21).

► Videohovory podstatnejšie ovplyvnili komunikáciu v rodinách:

Pre mňa osobne bol video hovor s našou starkou a bratrancami po celom Slovensku nezabudnuteľný moment [...] keby sme organizovali oslavu jubilea, asi by sa nás tolko nevidelo (m 22).

Cez internet sme si volávali aj doma so širšou rodinou, každú nedelu. Bolo to celkom pekné, s niektorými sme komunikovali aj častejšie ako pred pandémiou (m 21).

... sociálne siete mi pomohli sa spojiť a komunikovať so starými rodičmi, s priateľom a kamarátmi pomocou video-hovorov, a tak som sa opäť mohla cítiť akoby som bola s nimi (ž 21).

Pravidelné nočné videohovory s kamarátmi sa stali doslova tradíciou. Chýbal tam síce dotyk či objatie, no komunikovali sme zrazu oveľa intenzívnejšie a pravidelnejšie [...] Mnoho vzťahov sa mi takto posilnilo. Dokonca aj v rodine (ž 23).

► Nárast zaznamenalo aj online sledovanie filmov a seriálov. Niektorí respondenti upozorňujú na skutočnosť, že práve karanténa im priniesla viac času na túto aktivitu:

Našla som si veľa podcastov, ktoré som počúvala po zobudení, našla som veľa filmov, ktoré ma vždy zaujímali, no nikdy som si nenašla dostatok času (ž 21).

... som odpozerala viac seriálov a filmov ako za celý svoj život (ž 23).

... som začala pozeráť veľa seriálov. Niekedy som strávila pol dňa za notebookom a prepínala jednu časť za druhou (ž 22).

Videla som veľa skvelých filmov, ktoré každú chvíľu niekto odporučil na niektorej zo sociálnych sietí (ž 21).

► V dôsledku sociálnej izolácie došlo k výraznejšiemu rozšíreniu špecifického multitaskingu – mladí ľudia hrali online hry a popritom viedli rozhovory:

S kamarátmi sme našli fajn spôsob online zábavy a socializácie, každý druhý deň sme hrávali Counter Strike a volali si pri tom cez internet (m 21).

Spočiatku sme hrávali s kamarátmi hry na počítači, s tým, že sme sa rozprávali (m 19).

Spojili sme zábavu s komunikáciou a začali sme hrávať videohry. Počas hrania sme si telefonovali a rozprávali sa nielen o hre ale aj o našich novinkách (ž 22).

... som nikdy predtým hry nehrala, zrazu si z môjho dňa dokázali odkrojiť poriadne veľký kus času. Bol to

taktiež jeden zo spôsobov, ako sme s priateľom spolu trávili čas (ž 22).

S kamarátmi sme si plánovali pravidelné online stretnutia, počas ktorých sme si zavolali, zapli sme si videokamery a dokonca sme sa mohli hrať aj hry (ž 21).

... pri videocalloch sme hrali rôzne spoločenské hry aj na dialku (m 24).

... pozeranie futbalu a zdieľanie pocitov z diania medzi sebou na sociálnych sieťach (m 21).

► Pre partnerské dvojice analogickou formou ako „byť spolu“ bolo aj spoločné online sledovanie filmov:

... streamovacie služby ako Netflix či HBO, ktoré mi dokonca umožňovali sledovať danú epizódu či film v tom istom čase ako priateľka, pričom sme zdieľali spoločný chat ktorý nám suploval atmosféru v kine (m 20).

Ja som predtým málokedy využívala Skype a podobne, nebola som zvyknutá na tento spôsob komunikácie. S priateľom som cez videohovor volávala niekoľko hodín, často sme hovory využívali ako „podmaz“ pri iných činnostiach ako upratovanie, varenie či učenie. Raz sme dokonca na dialku spoločne pozerali film (ž 22).

► Online podobu nadobudli aj rôzne formy cvičenia. Bola to pomerne frekventovaná aktivita, ktorá sa realizovala v skupinách alebo partnerských dvojiciach:

... cvičiť jogu cez skupinu v MS Teams (ž 21).

... trénerka z fitness centra poskytovala hodiny tabaty na Facebooku (ž 21).

... som vymenila posilňovacie stroje za cviky z fitness videí na YouTube [...] cvičenie doma mi vyhovuje, a aj po skončení karantény som s tým pokračovala (19).

S priateľom sme sa mohli porozprávať vďaka Messengeru a cez videohovory. Prvé mesiace sme pretelefonovali hodiny a hodiny. Dokonca sme sa rozhodli začať cvičiť. Ja pred mojim počítačom doma a on pred svojim (ž 21).

... s priateľom sme spolu cvičili cez videohovor na messengeri (ž 21).

... folklórny súbor, v ktorom učím deti tancovať [...] sme začali vysielať tréningy online. Prvýkrát v živote som tancovala sama v obývačke pred počítačom s kamerou (ž 21).

► Karanténa priniesla zásadný posun v online nakupovaní, ktoré zasiahlo aj tých, čo ho predtým nevyužívali:

... čo sa zmenilo, bolo online nakupovanie. Tomu som predtým veľmi nefandila, vždy som si radšej predtým zašla do obchodu [...] Aj po skončení našej izolácie si už novu bundu, či topánky radšej kúpim cez internet (ž 22).

... pokiaľ nám čokoľvek chýbalo v domácnosti, vždy

som povedala, že to „vygooglím“, aby sme to radšej objednali online [...] a tento zvyk nám zostal až dodnes (ž 21).

... som objavila nové e-shopy a malé obchody [...] Novú funkciu, ktorú som začala počas pandémie využívať bola aplikácia na rozvoz jedál (ž 24).

► Z analyzovaných textov zisťujeme, že niektorí respondenti podľahli tejto aktivite:

Predtým som cez internet nakupovala len výnimočne a zrazu sme všetci a všetko kupovali online. Ja som tiež podľahla nezmyselnému nakupovaniu oblečenia... som si kupovala veci z instagramových bazárikov, alias domácich secondhandov (ž 19).

► Špecifickým – hoci nie pozitívnym – zážitkom, na ktorý si respondenti spomenuli, bolo aj slúženie online omše v období Veľkej noci:

... ako veriaci človek som musel prijať fakt, že nedeľnú svätú omšu musím sledovať z gauča obývačky, že Veľkú Noc budem prvýkrát sláviť bez reálnej prítomnosti na obradoch (m 26).

... sme prvýkrát v živote slávili Veľkú noc z domu. Bol to zvláštny zážitok prejsť z izby do obývačky, obliecť sa pekne a pozerat slávenie najväčšieho kresťanského sviatku cez live stream (ž 21).

ONLINE ŠTÚDIUM A VZDELÁVANIE

► Respondentmi nášho výskumu boli vysokoškoláci, ktorí prechádzali (ako aj ostatní študenti) najvýznamnejšími zmenami vo vzdelávacom procese. Prechod z prezenčnej formy výučby na dištančnú online formu bol náhly a nepripravený. Objektívne technologické problémy sa prelínali s neznalosťou aplikácie a jej funkcionality:

Bolo to obdobie chaosu, rovnako ako pre študentov tak aj pre vyučujúcich (m 21).

Nastal chaos, pretože nikto z nás, ako učiteľov, tak študentov, nebol pripravený na túto situáciu. Online štúdium prebiehalo doslova za pochodu. Z týždňa na týždeň nám chodili nové zadania a úlohy. Prednášky, ktoré prebiehali online, boli častokrát plné technických problémov (ž 21).

Ja, profesori alebo aj spolužiaci mali niekedy problém s komunikačnými zariadeniami, prístupom na internet, čo ovplyvňovalo tok prednášok. Z dvojhodinovej ústnej prednášky sa stávali trojhodinové, nie úplne

zrozumiteľné (ž 24).

MS Team, ktorému zo začiatku skoro nikto nerozumel. Podľa mňa malo pár prednášajúcich aj strach z novej formy vyučovania (m 21).

... bolo na nás vyučujúcim pomôcť s rôznymi technickými problémami (ž 21).

► Vyjadrenia respondentov dokumentujú „všeobecnú“ reakciu vyučujúcich, ktorí sa snažili nahradiť prednášky zadávaním veľkého množstva úloh a cvičení preto, aby študenti získali obvyklé množstvo poznatkov:

Niektorí zabudli, že sme s nimi mávali len jednu hodinu do týždňa a posielali nám e-maily s dvojnásobným množstvom zadaní (ž 21).

Odrazu sa z každej hodiny začali sypať zadania na seminárne práce, eseje či referáty [...] Výučba týmto spôsobom nebola ani zďaleka taká prínosná a obohacujúca (ž 23).

Neustále ma bombardovali emaily od vyučujúcich s informáciami o výučbe, ďalších zadaniach, bodových ohodnoteniach či „deadlinoch“ [...] Je ťažké sústrediť sa na prednášku v domácom prostredí (ž 22).

... problém bol, že sme nemali prednášky, ale museli sme si všetko dohľadať a spracovať individuálne. Mne osobne sa všetko ľahšie zapamätá ak si to vypočujem a zapíšem priamo na hodine (ž 23).

... skúšky online, ktoré boli omnoho mátucejšie a stresujúcejšie ako písomný test v priestoroch katedry [...] boli sme pod veľkým časovým tlakom a mnohým z nás sa ani testy nepodarilo odovzdať úplne vyplnené (ž 21).

► Generácia súčasných študentov bola zvyknutá bežne používať internet a sociálne siete. Akonáhle nastala situácia, že médiá mali využívať aj na praktické účely, ukázali sa problémy, ktoré čiastočne vyplývali z limitov samotných technológií:

... zadania, kde sme mali pracovať v skupinách, predstavovali pre mňa ďaleko väčší stres ako tie, na ktoré sa vyžadovala samostatná práca [...] komunikácia s nimi bola často zdĺhavá (ž 21).

Na sociálnych sieťach sa vytvorili nové a nové skupiny na komunikovanie o rôznych témach, predmetoch alebo zadaniach. Občas človek ani nestíhal vnímať a odpisovať [...] Pracovať skupinovo na nejakých zadaniach alebo prezentáciách bolo náročnejšie (ž 21).

So spolužiačkami sme mali tradíciu, že sme sa na skúšky učili spolu. Spolu sme písali aj seminárne práce. Nikdy nezabudnem, ako som písala pripojená na MS Teams call s dvoma spolužiačkami niekoľko

hodín denne [...] je to časovo náročnejšie, ako keby sme boli spolu osobne (ž 24).

- ▶ Zároveň si mladí ľudia uvedomili, aký je rozdiel medzi využívaním sociálnych médií na zábavu a sústredením sa na efektívnu činnosť online:

Online prednášky jednoducho nie sú to, čo mi vyhovuje. Je pre mňa ťažké sústrediť sa na niečo v pohodlí domova (ž 22).

Nebolo jednoduché si v prostredí domova zabezpečiť vhodné podmienky pre online prednášky, či testovanie (ž 22).

... prvé, čo som spravila, keď sme prešli na dištančnú výučbu, je odignorovanie zadania na predmet Odborná angličtina [...] nová situácia spustila malú dávku eufórie, že toto zadanie, ktorého som sa obávala, môžem o chvíľu odložiť a radšej sa venovať pohodlnejším aktivitám ako sledovaniu seriálov cez streamovaciu platformu Netflix alebo nekonečnému sledovaniu sociálnych sietí (ž 22).

- ▶ Viacerí respondenti si sebakriticky priznávali aj rôzne nedostatky v práci s technológiami, ktorých sa dopúšťali, a tým znižovali efektívnosť vyučovania:

Popri tom, ako som sledoval školskú prednášku online som na vedľajšom monitore pracoval na pracovnom zadaní. Z čoho následne vyšlo to, že som ani v jednej veci nebol poriadne (m 26).

Počas online prednášok som bola neraz vyrušovaná upozoreniami zo sociálnych sietí [...] nutkanie venovať sa na internete, alebo celkovo počítači niečomu inému (ž 22).

- ▶ Jedným z poučení pre internetovú generáciu vyplývajúcej z online výučby je skúsenosť, že „živé“ prednášky a cvičenia sú efektívnejšie:

... hodiny online si nikto nepochvaloval, nemali takmer žiadnu hodnotu a každý študent v mojom okolí priznával ako je prezenčná forma štúdia dôležitá (m 20).

Občas sme sa rozčertili, že už by sme sa radi vrátili do školy (ž 21).

Mnoho študentov, vrátane mňa, si začalo vážiť školu, hlavne jej priestory (ž 21).

Neverím, že by som si niekedy viac priala sa vrátiť do školy ako po koronavírusovom období (ž 21).

Online vyučovanie som nedával, vôbec mi to nevyhovovalo a za tie 3 mesiace som sa dokopy nenaučil nič (m 21).

- ▶ V textoch respondentov sa objavil aj zaujímavý postreh, ktorý virtualizáciu vzdelávania dával

do súvislosti so širšími sociálno-psychologickými rizikami:

... človek môže strašne zlenivieť, ak si zvykne na tento spôsob výučby. Je diametrálne jednoduchšie sadnúť za stôl, zapnúť počítač a pripojiť sa na online prednášku, než cestovať ráno z internátu alebo bytu (m 21).

- ▶ Zatiaľ čo online forma vysokoškolského vzdelávania bola vo všeobecnosti hodnotená negatívne, viacero respondentov absolvovalo online kurzy alebo sa iným spôsobom vzdelávalo. To by naznačovalo, že rôzne typy výučby by mali koexistovať – online médium je vhodné na jednorazové praktické školenia, prezenčná výučba je optimálna pre komplexné vzdelávanie odboru ako celku:

... na internete som sa učila španielčinu, pracovať vo photoshope, dokonca som sa naučila ako urobiť sushi (ž 21).

... som si kúpila nový Ipad, zakúpila som si ilustratívny program Procreate a začala som sa učiť ilustrovať podľa videí z internetu (ž 23).

... vďaka YouTube som sa začala učiť kartistiku (triky s kartami v rukách) a základy posunkovej reči [...] vďaka videám o cvičení som si mohla ponahať chrbát, ktorý bolel od sedenia za notebookom (ž 21).

Dokázala som rozšíriť svoje vedomosti v oblasti ekológie opäť na nový level, videla som množstvo dokumentov, konečne som bola nútená variť. Vďaka ti internet a ľudia na ňom za toľko rôznych receptov (ž 22).

... už nikdy nebudem mať toľko priestoru na sebarozvoj než mám práve teraz. A tak som dala šancu webinárom a online workshopom (ž 21).

- ▶ Takéto online vzdelávanie je nesystematické a fragmentárne, s čím súvisí aj to, že mu môže chýbať cieľavedomosť. Niekedy je iba spôsobom zahňania nudy:

... som začala vyplňať dni prokrastinácie počúvaním Vedátorského podcastu, čo mi ostalo doteraz. Aspoň som zistila, ako urobiť z neproduktívneho dňa zdanlivo produktívny, opäť vďaka internetu (ž 21).

Zlatou strednou cestou sa pre mňa stáva samoštúdium v oblastiach, ktoré ma zaujímajú. Pozerám videá o rozkladaní cukrov, o vplyve cvičenia na ľudský mozog [...] Poskytuje mi to falošný pocit produktivity (ž 20).

Zakúpila som si kurz z oblasti Public Relation na platforme Udemy a kurz o Brandingu cez platformu Coursera. Kurzy som však nedorobila (ž 22).

- ▶ V jednom prípade sa objavil aj opačný smer online kurzu – respondentka bola lektorkou:

... som každý týždeň na svojom instagramovom

profile učila dievčatá maľovať sa pomocou live prenosu [...] veľa kamarátiek a dokonca aj cudzích žien mi napísalo, že sú vďačné (ž 21).

DEZINFORMÁCIE A INFORMAČNÁ GRAMOTNOSŤ

► Vyššie sme uviedli, že niektorí respondenti si všimli aj určité zmeny v obsahoch sociálnych sietí spôsobené korona krízou. Zásadnou zmenou v tomto období bol prudký nárast množstva dezinformácií na internete, obzvlášť v prostredí sociálnych sietí. V tom sa zhodli prakticky všetci respondenti. Domnievame sa, že mladí ľudia prejavili zvýšenú citlivosť voči dezinformáciám aj preto, lebo v danom období sa nimi cítili byť bezprostredne ohrození. Viacerí respondenti aj ironicky menovali najrozšírenejšie hoaxy:

... nával správ a hoaxov sprevádzal a sprevádza vlnu pandémie (ž 22).

Dezinformácie sa šírili, konkrétne po sieti Facebook, odkedy si pamätám, ale väčšinou ich bolo jednoduché odignorovať... Od marca nie je pred nimi úniku (ž 20).

... príchod skutočne obrovského množstva hoaxov, konšpiračných teórií, falošných správ, všetci boli zrazu vyštudovaní virológovia alebo imunológovia... ľudia, pri ktorých by som to vôbec nečakal, reálne šíria nebezpečné dezinformácie, hoaxy a konšpiračné teórie z pofidérnych webstránok (m 21).

Šírenie dezinformácií na internete vnímam ako veľké negatívum, ktoré v časoch pandémie nabralo na obrátkach (ž 24).

CO₂ v rúškach, čipovanie pomocou vakcíny, vinu nesie Bill Gates a George Soros, savo do žíl [...] Každý si toho za posledné mesiace prečítal násobne viac (ž 22).

Sociálne siete sa stali hlavným šíriteľom misinformácií, hoaxov a konšpiračných teórií... Po vyhlásení celoštátnej karantény okrem kuchárov a umelcov sociálne siete zaplavili samozvaní lekári, vedci, ekonómovia, politickí analytici a odborníci na výživu (m 24).

... na sociálnych sieťach si ľudia vymýšľali také blbosti, ako: Korona sa prenáša pomocou 5G signálu; Celá pandémia je vymyslená prezidentami USA a Číny (ž 22).

Denne som zachytával ako sa niektoré dezinformácie šíri prostredníctvom sociálnych médií. Veľa ľudí taktiež rozvíjalo diskusie, ktoré by sme mali nechať na odborníkov (m 21).

... dezinformácie otriasli internet aj sociálne siete pričom nie je také jednoduché proti nim bojovať ako je jednoduché im podľahnúť (m 20).

► Vo viacerých vyjadreniach respondentov však zaznievalo aj odhodlanie dezinformáciám nepodľahnúť:

Môj pohľad na sociálne siete sa vďaka pandémie zmenil. Keď som prechádzala komentáre alebo príspevky na sociálnych sieťach a videla som tie bludy, hoaxy a výmysly niektorých ľudí, pochopila som, že internet a sociálne siete nie sú miesto pre každého (ž 21).

... sa šírilo množstvo hoaxov a falošných správ. Mal som k dispozícii veľké množstvo informácií, preto som si musel prejsť všetky sledované stránky a začal som ich triediť a odstraňovať podľa aktivity a kvality obsahu (m 22).

Začali pribúdať aj upozornenia z oficiálneho facebooku polície SR, ktorá upozorňovala na tieto a podobné statusy, ktoré šíri falošné informácie (m 21).

Dúfam, že sa budem môcť nielen v budúcnosti, ale aj teraz podieľať na tom, aby bol boj proti konšpirátorom ohrozujúcich zdravie ľudí účinnejší (ž 22).

► Veľká skupina respondentov si práve v čase karantény uvedomila svoje chyby v neefektívnom využívaní informačných technológií a urobili kroky na zvýšenie svojej informačnej gramotnosti:

Na sociálnych sieťach je novinek vždy veľa, ale začala som siahat aj po viac dôveryhodných zdrojoch (ž 19);

... popri korone som sa rozhodla absolútne zredukovať svoje pôsobenie na sociálnych sieťach. Odvykla som si od pravidelného pridávania príbehov, fotenia všetkého čo zažívam, zredukovala som všetko čo šlo, a pačilo sa mi to tak (ž 21).

... som si uvedomila, že keď nemusím, tak Facebooku či Instagramu nechcem venovať tolko voľného času (ž 22).

... som sa musel jednoducho naučiť prijímať veci z internetu omnoho viac cez akýsi pomyselný „filter“ a niektoré veci jednoducho prestať sledovať úplne (m 26).

Po dvoch týždňoch karantény som urobila zásadný krok. Odstránila som si z telefónu Instagram, a aj Facebook, ktorý bol hlavným zdrojom šírenia hoaxov, paniky, a prestala tak dopodrobna sledovať dianie týkajúce sa koronakrízy (ž 21).

... zmena vzťahu medzi mnou a internetom, kedy som ho prestala brať ako pána, ale začala som ho využívať ako sluhu [...] V júni som sa vrátila na Instagram, kde som si nechala iba účty, ktoré ma

vzdelávajú tým, že pridávajú dôveryhodný obsah (ž 21).

... som istým spôsobom rada za pandémiu, ktorá mi ukázala, aké množstvo času som schopná na sociálnych sieťach tráviť a ktorá ma viedla k uvedomeniu, že toto nie je spôsob, akým chcem tráviť voľný čas (ž 22).

Keď som už nedokázal pozerat' na toľký počet falošných správ a sledovať rozpory medzi ľuďmi a ich neetic-
ké chovanie, som sa rozhodol že na istý čas sa odhlásim
zo všetkých sociálnych sietí a obmedzím na internete
stránky spravodajských médií (m 20).

► Pozitívnu úlohu pri zvyšovaní informačnej gramotnosti respondentov zohral aj jeden konkrétny dokumentárny film:

Po pozretí dokumentu *Social Dilemma* som si uvedomila, koľko času na internete a sociálnych sieťach trávim, a preto sa snažím proti tomu bojovať. Ako prvý krok som si nastavila časové obmedzenia na jednotlivé aplikácie (ž 21).

... som si uvedomila, ako veľmi môj život počas karantény ovplyvňovali sociálne siete a ako ľahko sa človek dokáže stať závislým [...] Vďaka dokumentu *The Social dilemma* ... som si vypla všetky upozornenia (ž 22).

► Nevyhnutnosť online komunikovania počas pandémie viedla aj k tomu, že mladí ľudia pomohli svojim starším príbuzným zvýšiť ich informačnú gramotnosť:

... namiesto dennej tlače som rodičov naučila čítať noviny na internete (ž 21).

Moji rodičia, ktorí sú obaja vysokoškolskí profesori mi telefonovali každý deň s otázkami, ako zdieľať prezentáciu študentom, akému online obchodu možno dôverovať, kde nájsť dobré edukačné videá (ž 21).

... s ostatnými členmi našej rodiny sme si vytvorili skupiny, kde sme pravidelne mávali zoom call a aspoň takto sme sa mohli vídať. Bolo to veľmi prospešné, staršiu generáciu sme naučili rôzne nové funkcie (ž 21).

SOCIÁLNE MÉDIÁ A SOCIÁLNE VZŤAHY

► Viacero našich respondentov si počas krízovej situácie uvedomilo, aké dôležité sú pre nich skutočné vzťahy a že digitálna komunikácia ich nedokáže nahradiť:

Chýbal mi fyzický kontakt, čo žiadna digitálna komunikácia nenahradí (ž 19).

Uvedomila som si, ako veľmi mi chýbajú reálne konverzácie s ľuďmi, od ktorých dostanem aj odpoveď formou nejakej emócie ktorú vyčítam z tváre namiesto emotikonov (ž 22).

Takmer každý večer sme si sadli s rodinou pred televízor a pozreli sme si spolu nejaký film, na čo sme pred tým nemali veľa príležitostí (ž 20).

Veľa času som trávila pozeraním online filmov a seriálov s rodinou – čo prinieslo nový spôsob trávenia spoločného času (ž 19).

3 mesiace v karanténe ma opäť vrátili do čias, kedy sme išli s kamarátmi do Slovenského raja či Tatier (obe mám na skok od domova), kedy sme ráno pred prácou s našimi popíjali kávu a kedy sme si s bratom išli večer len tak zahrať hádzanú či futbal (m 22).

► Iní respondenti si zasa uvedomovali, ako sa oslabovali medziľudské vzťahy v dôsledku vymedzenia komunikácie len na online formu:

Celkovo som si všimol, že vzťahy, ktoré boli udržiavané cez sociálne siete a cez internet, tak oslabovali (m 21).

... udržiavať internetové vzťahy bolo každým dňom čoraz viac náročné..., som stratila veľa sociálnych vzťahov (ž 21).

No po karanténe je to ešte horšie. Sme tak zvyknutí byť bez ľudí, strániť sa ich a radšej komunikovať online [...] ma nedostatok reálnej komunikácie zmenil natoľko, že si teraz deň bez mobilu ani neviem predstaviť (ž 21).

Niektoré vzťahy sa posilnili, iné sa zas naštrbili – čaro karantény, ktorá ukázala, kto do nášho života skutočne patrí a kto nie (ž 21).

DISKUSIA A ZÁVERY

Naša výskumná sonda bola metodologicky založená na sebareflexii respondentov. Získané výsledky sú však limitované monolitickou štruktúrou vzorky respondentov, ktorú tvorili študenti (bakalárskeho stupňa) jednej fakulty.

Respondenti potvrdili výrazný nárast využívania digitálnych médií a obzvlášť sociálnych sietí počas prvej vlny pandémie a s ňou súvisiacej karantény. Z výsledkov ankety vyplýva, že online komunikácia je namáhavejšou formou vzdelávania, ale je aj nedostatočnou náhradou prezenčného štúdia realizovaného formou prednášok a seminárov.

Novinkou v informačnom správaní mladých ľudí bolo sledovanie aktuálnych domácich a zahraničných správ prostredníctvom „staromódnej“ televízie, ale aj oficiálnych portálov inštitúcií.

Ďalšou zmenou bol výrazný nárast využívania videohovorov, niekedy aj v multitaskingovej kombinácii s hraním hier alebo pozeraním filmov.

Respondenti zaznamenali veľký počet dezinformácií a v dôsledku toho viac kritizovali sociálne siete. Celkovo táto situácia primäla mladých ľudí

ku kritickému hodnoteniu informačných zdrojov alebo prinajmenšom k pochopeniu zmyslu informačnej výchovy.

Na základe uvedeného by sme mohli konštatovať, že mladí ľudia vo veku okolo 20 rokov v dôsledku pandémie z hľadiska svojho informačného správania dozreli a dospeli. Avšak až obdobie po skončení koronapandémie ukáže, ktoré zo spomínaných trendov boli len prechodné a ktoré sa stanú trvalými zmenami.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-19-0074.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CINGEROVÁ, N. – MOTYKOVÁ, K. 2017. *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského. 174 s. ISBN 978-80-223-4385-5.

ROETZEL, P. G. 2019. Information overload in the information age: a review of the literature from business administration, business psychology, and related disciplines with a bibliometric approach and framework development. In: *Business Research* [online]. Roč. 12, č. 2, s. 479 – 522. ISSN 2198-2627. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s40685-018-0069-z>.

SCHNEIDEROVÁ, S. 2015. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Karolínium. 166 s. ISBN 978-80-246-2884-4.

STEINEROVÁ, J. 2020. Informačné správanie. In: *Informačná veda. Výkladový slovník*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 142 – 143. ISBN 978-80-223-4866-9.